

ИШЧЕКИВАЊЕ СОВЈЕТСКЕ ПОМОЋИ НА ДУРМИТОРУ 1942. ГОДИНЕ

Прерастањем устанка у ослободилачки рат народа Југославије, питање набавке војног материјала и уопште снабдијевања партизанских јединица бивало је све актуелније. То је нарочито карактеристично за 1941—1942. годину. Скромне залихе које су се налазиле у народу чиниле су основни извор средстава, али оне нијесу биле довољне да подмире потребе војске и становништва. Да би се ублажило то стање, руководство народноослободилачког покрета настојало је да обезбиди материјалну помоћ са стране, у првом реду од Совјетског Савеза* Међутим, због међународне политичке ситуације и положаја народноослободилачког покрета, апели за помоћ са стране нијесу дали очекиване резултате.

Истина, демократска јавност у свијету живо се интересовала за догађаје у Југославији и са симпатијама је говорила о њима. Али радом југословенске владе у Лондону та јавност је дуго држана у заблуди и криво је обавјештавана о правом стању ствари у земљи. У настојању да народноослободилачку борбу искористи за своје посебне интересе, влада Краљевине Југославије оцијенила је партизански покрет као социјалну револуцију предвођену комунистима и настојала свим средствима да је онемогући или, у најгорем случају, подреди равнаторском покрету Драже Михаиловића који је одобрила као свој политички програм. За остварење тих циљева она је користила свој међународни утицај и третман зарађене стране у антиосовинској коалицији. Захваљујући томе, четнички покрет је стекао моралну наклоност и материјалну помоћ неких савезничких кругова на Западу. Такви односи појединих савезничких земаља према четничком покрету и

---

* Ово питање је узгред дотицано у историјској литератури и публицистици. Најзначајнији је рад Владимира Дедијера, *Јосип Броз Тито — прилози за биографију*, Београд 1953. С обзиром на предмет рада, аутор је дао само краће коментаре уз преписку која је својевремено вођена између Врховног штаба и Централног комитета, с једне стране, и Коминтерне, с друге стране. Нешто података о овоме има и код: Батрића Јовановића, *Црна Гора у НОР и социјалистичкој револуцији*, књ. I, Београд 1960; Душана Пленче, *Међународни односи Југославије у току другог свјетског рата*, Београд 1962; Пера Крстајића, *Дурмитор у НОР и револуцији*, Титоград 1966; Обрада Цицимила, *Дурмиторски НОР одред*, Београд 1966; Вранка Перовића, *Борбе на подручју Сињајевине и Колашина у периоду фебруар — мај 1942*, ВИГ, св. 5, 1966, Моше Пијаде, *Прича о совјетској помоћи за дизање устанка у Југославији*, „Ворба“, од 22. и 23. марта 1950. и др.

њихови обзири према краљевској избјегличкој влади нијесу остали без утицаја ни на став совјетске владе према народноослободилачком покрету.

О држању западних савезника, у првом реду Велике Британије, према догађајима у Југославији Совјетски Савез је морао водити рачуна. С обзиром на неповољан развој догађаја на Источном фронту, Совјетима је особито било стало до што чвршће сарадње са западним савезницима и до њихове помоћи, па је у том циљу коришћена и дипломатска подршка владе Краљевине Југославије. Отуда је природно претпоставити да је Совјетски Савез, упркос симпатијама које је гајио према партизанском покрету, био све мање склон да на питању прилика у Југославији учини какав крупнији корак који би могао изазвати подозрење или нежељен утисак код савезника на Западу, па и југословенске владе која је уживала њихову подршку. Таква политичка опрезност совјетске владе долазила је до изражаја све док се стање на Источном фронту није довољно стабилизовало и док положај Совјетског Савеза у савезничкој коалицији није ојачао.¹ Можда се тиме донекле и објашњава зашто није дошло до упућивања материјалне помоћи партизанским јединицама која је била обећана почетком 1942. године од Совјетског Савеза.

Првих мјесеци 1942. године Совјетски Савез је обећао Врховном штабу, који се тада налазио у источној Босни, да ће „у најближој будућности“ упути ваздушним путем транспорте ратног материјала за потребе народноослободилачке војске. Та помоћ није упућена, али то не умањује интересантност овог проблема, па он заслужује да му се посвети пажња.

Још прије избијања устанка, Централни комитет Комунистичке партије Југославије у једном исцрпном извјештају обавијестио је Коминтерну о политичкој ситуацији у земљи, насталој послје окупације и комадања Југославије. Коминтерна је том приликом упозната и са снагом, утицајем и организационом срећношћу Партије и њеним радом у насталим условима.²

Од избијања оружаних акција у Југославији, руководство народноослободилачког покрета рачунало је на материјалну подршку и помоћ Совјетског Савеза. Првих дана устанка, а и касније, оно се обраћало Коминтерни за помоћ у оружју, муницији, санитетском и другом материјалу. Врховни штаб и Централни комитет настојали су да обезбиједу и моралну подршку совјетске јавности, па су се у том циљу обраћали Коминтерни да ова у том смислу дјелује код совјетске владе.³

Везе са Коминтерном, односно са совјетском владом, одржаване су све до краја 1941. године посредством илегалне радио-ста-

¹ Д. Пленча, н.д. 97; Војмир Кљаковић, *Велика Британија, Совјетски Савез и устанак у Југославији*, Војноисторијски гласник, св. 2, Београд 1970, 69 и даље; В. В. Зеленин, Г. М. Славин, *Вклад народов Югославии в разгром фашизма*, Новая и новейшая история, св. 6, Москва 1970, 62—77.

² Д. Пленча, н.д., 62.

³ Исто, 63—69.

нице која се налазила у Загребу. Због техничких и временских тешкоћа, те су везе биле и нередовне и ограничене. Упркос нередовној кореспонденцији, совјетска јавност је ипак била обавијештена и углавном упозната са догађајима и груписањем политичких снага у Југославији. Међутим, последице напуштања Ужича крајем новембра 1941. године и преласка Врховног штаба и Централног комитета у Санџак и источну Босну, радио-веза са Коминтерном је прекинута. То је била једина веза коју је Врховни штаб до тада одржавао са спољним свијетом. Истина, Врховни штаб је, у међувремену дошао до нове радио-станице, али је она само повремено употребљавана, јер се нападала струјом из локалне мреже.⁴

Двадесет деветог децембра 1941. године Врховни штаб је обавијестио Коминтерну о напуштању ослобођене територије Србије, о губљењу аеродрома у Србији, о преласку Врховног штаба и главнине партизанских снага у источну Босну, о последицама прве непријатељске офанзиве и тешкоћама са којима је покрет суочен. Излажући тежину ситуације, он је истовремено молио да се што скорије дотури помоћ у оружју, муницији, љековима и војним стручњацима. Као мјесто за прихватање те помоћи, Врховни штаб је назначио околину Соколца на Гласинцу. У депеши је речено да су локалне партизанске власти из Соколца и неки дјелови Прве пролетерске бригаде већ уредили терен који може да прими и тешке авионе.⁵

Због нередовне радио-везе, потврду о пријему горње депеше Врховни штаб је примио са закашњењем од скоро 15 дана. У одговору Коминтерне, који је стигао 12. јануара 1942. године, било је речено да ће тражена помоћ партизанским јединицама бити ускоро упућена.⁶ Међутим, непосредно последије тога, поново је прекинута веза са Коминтерном, па се питање помоћи упркос повољном одговору, за извјесно вријеме морало одложити. Тек је по доласку Врховног штаба у ослобођену Фочу успостављена, у првој половини фебруара 1942. године, редовна радио-веза са Коминтерном.⁷ Захваљујући томе, руководство народноослободилачког покрета поново је било у могућности да директним путем доставља извјештаје Совјетском Савезу о политичком стању у земљи и да понови раније захтјеве за упућивање материјалне помоћи партизанским одредима.

Ускоро последије успостављања сталне радио-везе са Коминтерном, из Москве је стигао телеграм у коме је најављено скоро

⁴ Мишо Лековић, *Значај Скупштине родољуба Црне Горе и Санџака, одржане 16. јуна 1942. године у Тјентишту у борби за разобличавање Д. Михаиловића у свјетској јавности и за међународну афирмацију НОП-а*, Историјски записи, св. 4, 1966, 726.

⁵ Архив за раднички покрет Југославије, Фонд: Централни комитет — Коминтерна (даље: АРПЈ, ЦК—КИ), 1941/7, Валтер (Јосип Броз Тито) Дједи (Коминтерна) од 29. децембра 1941.

⁶ Исто, 1942/2, Дједа Валтеру од 13. фебруара 1942.

⁷ М. Лековић, н.д., 726.

упућивање совјетских представника у Врховни штаб НОП одреда и помоћ у ратном материјалу партизанским јединицама. Совјети су се истовремено интересовали за мјесто спуштања и друге детаље, како би се загарантовао несметан успјех цијеле мисије.⁸ Послије обавјештења Коминтерне о упућивању помоћи, из Врховног штаба је 17. фебруара Москви јављено да се транспорти могу безбједно прихватити на Језерима код Жабљака под Дурмитором. Од Совјетског Савеза је тражено да хитно упути што више љекова, аутоматског оружја и муниције.⁹ Истог дана у Москву је упућен још један телеграм, у коме је Врховни штаб јавио да је мјесто за спуштање „сасвим осигурано на потпуно ослобођеној територији. Одмах се могу спустити и људи и материјали, а ми ћемо одмах приступити организацији аеродрома“.¹⁰ Прецизирани су сигнални знаци за међусобно споразумијевање и достављени потребни подаци за оријентацију пилота. Ток договора одвијао се тако да се у Врховном штабу није могло посумњати у скоро допремање ратног материјала из Совјетског Савеза.¹¹ Из разумљивих разлога њему је било много стало да та помоћ буде што прије упућена. У телеграму од 22. фебруара, поред поновљеног захтјева за упућивање оружја, муниције, експлозива и другог материјала, Врховни штаб је наглашавао и морално-политички значај помоћи. Јер, за случај да се добију веће количине ратног материјала, то би, по оцјени Врховног штаба, дало подстицај да се мобилише велики број нових бораца.¹² Најзад је постигнут коначан споразум да први транспорти отпочну ноћу, почев од 23. фебруара 1942. године.¹³

Послије овако повољног одговора, Врховни штаб је 18. фебруара наредио штабу Дурмиторског одреда да хитно приступи уређењу терена за пријем најављене помоћи. У ствари, тим наређењем Врховни штаб је упознао штаб Дурмиторског одреда да се у околини Жабљака од 23. фебруара 1942. године очекује помоћ Совјетског Савеза у људству и ратном материјалу и одредио му конкретно шта је овај дужан да уради у вези са њом. За први мах, док се не обезбиједи одговарајући аеродром, речено је да ће се помоћ спуштати помоћу падобрана. Истовремено, Врховни штаб је сугерисао штабу Одред да за прихватање падобрана највише одговара земљиште на просторији: Рудиновача — Кевешни-

⁸ АРПЈ, ЦК—КИ, 1942/24, Деша Коминтерне, без датума; Види: В. Дедијер, н.д., 346; М. Пијаде, н.ч.

⁹ АРПЈ, ЦК—КИ, 1942/3, Валтер Дједи од 17. фебруара 1942. (депеша бр 1.).

¹⁰ Исто, 1942/4, Валтер Дједи од 17. фебруара 1942. (депеша бр. 2).

¹¹ Исто, Види: В. Дедијер, н.д. 346—347, М. Пијаде, н.ч.

АРПЈ, ЦК—КИ, 1942/10, Валтер Дједи од 22. фебруара 1942. (депеша бр. 1 и 2).

¹³ Зборник докумената и података о народноослободилачком рату југословенских народа (у даљем навођењу: Зборник НОР), том II, књ. 2, док. 187, Упутство начелника Врховног штаба од 18. фебруара 1942; Види: М. Пијаде, н. ч.

ца — Јаворовача — Крш, које је требало уредити. Дата су и упутства за употребу свјетлосних сигнала за авионе и друге појединости. Упркос краткоћи времена, Врховни штаб је скренуо пажњу да припреме морају бити готове најкасније до дана кад су очекивани први транспорти. Истим наређењем наложено је штабу Одред да на простору Језера изабере и уреди погодан мјесто које би служило за касније спуштање авиона. У вези с тим дати су основни подаци о величини и начину уређења писте. Цијелу ствар, из разумљивих разлога, требало је држати у највећој тајности.¹⁴

Наређење Врховног штаба примљено је на Жабљаку посредством курира тек 21. фебруара у 4 сата послерије подне. Схватајући важност и значај послова, које је за тако кратко вријеме требало обавити, штаб Одред је истог дана предузео одговарајуће мјере. Још у току наредне ноћи мобилисано је 30 партизана, чија је дужност била да уреде терен, припреме свјетлосне сигнале и обаве друге послове у вези са пријемом најављеног материјала. Нешто касније одређена је још једна група, такође од 30 људи, која је држана у приправности. Њен је задатак био да се стара о сакупљању, обезбјеђењу и смјештају приспјелих пошилики. Штаб се постарао и о томе да се сачува тајност посјете о којој се говорило само у уском кругу најповјерљивијих људи. У циљу очувања потпуне тајности, забрањен је сваки неслужбени излазак из шавничког среза и улазак у њега. О томе су се старале партизанске и сеоске страже, које су биле распоређене по свим селима шавничког среза.¹⁵

О извршеним припремама штаб Дурмиторског одред обавијестио је Врховни штаб већ 22. фебруара. У извјештају се каже да је за прихватање падобрана одређено мјесто које је назначио Врховни штаб у наређењу од 18. фебруара, јер је нудило најповољније услове, с обзиром на удаљеност Црног језера. Даље се Врховни штаб обавјештава да припреме току нормално и да ће све бити спремно до назначеног рока. Штаб Одред је предузео мјере и за уређење аеродрома. Два авијатичара су задужена да прегледају и премјере терен који би највише одговарао за аеродром. У вези са тим се каже да писта на Његовући „задовољна, ширина је већа него што се тражи“, али је надвисује планина. Језерско поље „није равно колико Његовућа, али га не надвишава никакво брдо. Чим поменути авијатичари даду мишљење јавићемо“.¹⁶ Истог дана штаб Одред је обавијестио и Главни штаб за Црну Гору и Боку о садржини наређења Врховног штаба и ак-

¹⁴ Зборник НОР, том II, књ. 2, док. 187, Упутство начелника Врховног штаба од 18. фебруара 1942.

¹⁵ Исто, том III, књ. 4, док. 51, Извјештај штаба Дурмиторског одред Врховном штабу од 22. фебруара 1942. године; В. Перовић, н.д. 4.

¹⁶ Зборник НОР, том III, књ. 4, док. 51, Извјештај штаба Дурмиторског одред Врховном штабу од 22. фебруара.

цијама које је предузео да се оно на вријеме изврши. Нешто касније о томе је обавијештен и Окружни комитет КПЈ Никшић.¹⁷

Да би се обезбиједила што боља организација важних послова у шавничком срезу, Врховни штаб је 20. фебруара хитно послао на Жабљак Мошу Пијаде, који је тамо стигао два дана касније.¹⁸ Даљи послови у вези са припремама за пријем совјетске помоћи одвијали су се под личном контролом и упутствима делегата Врховног штаба. По доласку у Жабљак, Моша Пијаде је обавијестио Врховни штаб 22. фебруара о затеченом стању и току припрема. Задовољан оним што је урађено, он је био увјерен да ће све бити завршено на вријеме.¹⁹

По доласку на Дурмитор, Пијаде се постарао да се у околини Жабљака подигну магацини и бараке за смјештај људи и материјала. На мјесту гдје се очекивало спуштање падобрана такође је подигнута једна барака — за потребе људи из раније поменутих двије групе од 60 партизана који су ту држани у сталној приправности. Пијаде је предузео и неке посебне мјере, како би се загарантовала потпуна тајност мисије.²⁰

Рачунајући да ће се ствари у вези с обећаном помоћи одвијати како је било уговорено, Врховни штаб се на вријеме постарао да се предузму и извјесне мјере предострожности у погледу војничке заштите и обезбјеђења шавничког среза. 20. фебруара је по његовом наређењу реорганизован Главни штаб за Санџак. У наређењу о томе постављени су му и одређени задаци. Као најважније, Главном штабу за Санџак је наложено да разбије четнике на територији Санџака и спроведе активну блокаду италијанских гарнизона у Пљевљима и Бијелом Пољу и тако онемогући њихов испад или евентуални продор на слободу територију. Исто тако наређено је да се појача контрола над комуникацијама које из унутрашњости Санџака воде у Пљевља, као и да се оствари што боља сарадња партизанских јединица из бјелопољског среза са онима које су се тада налазиле на положајима према Васојевићима. Ове мјере су стајале у директној вези са најављеном помоћи, а имале су за циљ да се што боље обезбиједи слободно дурмиторско подручје на коме је требало примити испоруке совјетског материјала.

Међутим, истог дана када се очекивао долазак првих совјетских пошљици на Жабљак, ситуација у погледу сигурности ша-

¹⁷ Исто, књ. 2, док. 90, Извјештај штаба Дурмиторског одреда Врховном штабу од 22. фебруара 1942; Архив Историјског института — Титоград (у даљем навођењу: АИИ—Т), ПП 3—23 (42), Писмо Мјесног комитета КПЈ Шавник од марта 1942. Окружном комитету КПЈ Никшић.

¹⁸ АИИ—Т, IV 1а—23 (42), Писмо Врховног штаба од 20. фебруара 1942. штабу Дурмиторског одреда.

¹⁹ Зборник НОР, том II, књ. 2, док. 200, Извјештај Моше Пијаде од 22. фебруара 1942. Врховном штабу.

²⁰ Исто, док. 217, Извјештај Моше Пијаде од 28. II 1942. Врховном штабу.

²¹ Исто, док. 190. Наређење Врховног штаба од 20. фебруара 1942. Главном штабу за Санџак.

вничког среза изненада се измијенила. Јаке четничке снаге из Васојевића, пошто су претходног дана разбиле партизанске јединице на положајима око Матешева, заузеле су 23. фебруара Колашин и свој даљи напад усмјериле у првцу Горњег Липова, Мојковца и Вратла. С обзиром на значај који је тада придаван шавничком срезу, нагла промјена ситуације на његовим источним границама изазвала је на Жабљаку велику узнемиреност.

О догађајима око Колашина у Жабљаку се сазнало посредством једне чете Комског одреда тек 25. фебруара. По том извјештају ситуација је изгледала тако критична да су се морале хитно предузети одговарајуће мјере заштите. То потврђује и извјештај Моше Пијаде, који је истог дана упућен Врховном штабу. Пијаде је с правом страховао: ако не буду задражни, најкасније за два дана, па и прије, четници могу бити у Жабљаку.²² Пошто се главнина партизанских снага са подручја Дурмиторског одреда тада налазила у Санџаку и источној Босни, штаб Одред је одмах по пријему извјештаја наредио мобилизацију цјелокупног способног људства на територији Језеро-шаранског, Ускочког и Дробњачког батаљона. Обустављен је и покрет једне јединице која је по наређењу Врховног штаба требала да буде упућена за источну Босну. Од мобилисаног људства формиран је Сињајевински сектор, коме је стављено у дужност да онемогући сваки упад четника са угрожених праваца на подручје шавничког среза. О новонасталој ситуацији код Колашина и мјерама предузетим у вези са њом штаб Одред је истога дана обавијестио и Врховни штаб. У том извјештају се каже да је мобилисано „до 600 наоружаних људи међу којима има и старог оружја које није добро ни сигурно, а са врло мало муниције“ С тог разлога, а „с обзиром на важност догађаја који се предвиђају, тј. који ће се дешавати на нашој територији држимо да је та снага недовољна за ово, па смо сами, а у спорзуму са делегатом тога Штаба другом Јанком (Моша Пијаде — примједба П. М.) задржали и комбиновани батаљон из овог Одред који би требао сјутра поћи у правцу Босне, па се о томе обавјештавате да знате да предвиђени батаљон неће моћи засад тамо д се упути“.²³

Неповољне вјести с положаја око Колашина озбиљно су забринуле и Врховни штаб. Он је у потпуности одобрио мјере које је у циљу заштите шавничког среза био предузео штаб Дурмиторског одреда, али је и сам страховао да мобилисане снаге неће бити довољне да спријече продор четника у правцу Жабљака. Стога је на Жабљак хитно упућена једна комбинована чета која се налазила н Челебићу. 28. фебруара Врховни штаб је наредио штабу Дурмиторског одреда да мобилише „све могуће снаге“

²² Исто, том III док. 95, Извјештај штаба Дурмиторског одреда од 25. фебруара 1942. Врховном штабу! Исто, том II, док. 209, Извјештај М. Пијаде од 25. фебруара 1942. Врховном штабу.

²³ Зборник НОР, том II, књ. 2, док. 95, Извјештај штаба Дурмиторског одреда од 25. фебруара 1942. Врховном штабу.

и тако спријечи продор четника у шавнички срез. У наређењу је посебно скренута пажња на важност Жабљака. „То знате из посљедњих наших писама. Жабљак морате држати по сваку цијењу. Зато је потребно да нас хитно извјестите како се развија ситуација код вас. У крајњем случају морали би вам притећи у помоћ са извјесним дјеловима Пролетерске бригаде“. У наређењу је даље речено да дурмиторско подручје са извјесним снагама треба обезбиједити и од правца Санцака. Ово, поред осталог, и због тога што је за случај стицања совјетске помоћи мост на Ђурђевића Тари добијао велику важност.²⁴

У циљу заштите шавничког среза од непријатељског упада из Санцака, Врховни штаб је истог дана издао наређење и Главном штабу за Санцак — да обрати посебну пажњу на правце од Шаховића и Ђурђевића Таре. Истовремено је Главном штабу за Санцак стављено у дужност да формира једну маневарску групу око Потпећа, која би могла благовремено интервенисати у случају да ти правци буду угрожени. Ако се санцачке јединице не би могле саме успјешно одупријети, речено је, Врховни штаб, ће их потпомоћи дјеловима својих снага.²⁵

Да би се што боље обезбиједило слободно дурмиторско подручје, Врховни штаб је, такође 28. фебруара, слично наређење упутио и Главном штабу за Црну Гору и Боку. Поред општих напомена о озбиљности новонастале ситуације, поново се подвлачи важност Жабљака, а све у вези са најављеном совјетском помоћи. Главном штабу за Црну Гору и Боку наређено је да хитно формира ударне јединице и покуша да уништи четничке снаге на простору Колашина, односно Црне Горе. У том циљу Главном штабу је остављена потпуна слобода акције.²⁶ Слично наређење упућено је три дана касније и јединицама под командом делегата Главног штаба за Црну Гору и Боку које су се налазиле на колашинском сектору. По замисли Врховног штаба, четнике је требало уништити концентричним нападом који би почео истовремено са више правца.²⁷

Истина, у Црној Гори тада нијесу постојали реални услови за потпуно уништење четничких снага, али захваљујући улагању крајњих напора — било је јасно да те снаге бар за неко вријеме неће успјети да продру на слободну територију шавничког среза. Јер, одлучност партизанских јединица да се брани дурмиторско подручје била је скоро задивљујућа. То потврђује и већина сачуваних докумената из тог периода. Навешћемо један карактеристичан случај. У извјештају штаба Дурмиторског одреда Вр-

²⁴ Исто, док. 104, Наређење Врховног штаба од 28. фебруара 1942. штабу Дурмиторског одреда.

²⁵ Исто, том II, док. 221, Наређење Врховног штаба од 28. фебруара 1942. Главном штабу за Санцак.

²⁶ Исто, док. 214, Наређење Врховног штаба од 28. фебруара 1942. Главном штабу за Црну Гору и Боку.

²⁷ Исто, том III, док. 116, Наређење Врховног штаба од 3. марта 1942. јединицама на сектору Колашина.

ховном штабу од 3. марта, поред осталог, каже се: „Свјесни смо важности територије нашег Одрета, нећемо жалити ништа, учинићемо све, даћемо све од себе. Бранићемо нашу територију до посљедњег“.²⁸ Скоро истовјетан овоме је и један извјештај јединица са положаја око Колашина од 7. марта.²⁹ Извјештаји у којима се износи одлучност да се брани слободно дурмиторско подручје стизали су тих дана у Врховни штаб и од других јединица из Црне Горе и Санџака.

Ријешеност да се шавнички срез брани по сваку цијену и мала је разумљиво више разлога. Без сумње, најзначајнији од њих стајао је у директној вези са обезбјеђењем пријема најављене помоћи од Совјетског Савеза.

Технички послови на Жабљаку око пријема помоћи били су на вријеме завршени. Очекивало се, у строгој приправности, само на долазак совјетских транспортера. Међутим, ни послѣ неколико дана ишчекивања та помоћ није стизала. 25. фебруара Тито је обавијестио Мошу Пијаде да у вези са закашњењем из Москве није примио још никакво објаштење. У Врховном штабу тада, па и дуго касније, нијесу били узнемирени због тога закашњења. Вјеровало се да су у питању тренутне потешкоће или временске непогодности, и да ће помоћ свакако бити ускоро упућена.³⁰

Али како се совјетски авиони нијесу појавили ни послѣ десетак дана, Тито је 5. марта поново ургирао код Коминтерне. Из размјене депеша са Коминтерном види се да се надао скором и повољном рјешењу, о чему је истог дана обавијестио Мошу Пијаде на Жабљаку.³¹ Међутим, у Москви су и даље ћутали. Ни поновна интервенција, коју је Тито учинио четири дана касније, није имала много повољнији ефекат. Истина, из Москве је 11. марта стигао одговор, али толико неодређен да се из њега није могло сигурно закључити када ће и хоће ли уопште помоћи бити упућена.³² Незадовољан таквим одговором, Тито је 19. марта упутио у Москву сљедећу депешу: „Код нас је критична ситуација због недостатка муниције. Молимо учините све да нам пошаљете муницију и ратни материјал. Јавите можемо ли се надати и када“.³³ Тек послѣ овог телеграма, преко Коимнтерне је 29. марта јављено Врховном штабу: „Улажу се сви напори да вам се помогне наоружањем. Али су техничке тешкоће огромне. На њихово

²⁸ Исто, док. 220, Извјештај штаба Дурмиторског одрета од 3. марта 1942. Врховном штабу.

²⁹ Исто, књ. 4, док. 69, Извјештај Баја Секулића од 7. марта 1942. Врховном штабу.

³⁰ Исто, књ. 2, док. 117, Упутство Врховног штаба од 3. марта 1942.

³¹ Исто, том II, књ. 3, док. 16 — Писмо Врховног команданта НОП и ДВ Југославије од 5. марта 1942.

³² Исто, књ. 2, док. 36, Писмо Врховног команданта НОР и ДВ Југославије од 11. марта 1942. М. Пијаде.

³³ АРПЈ, ЦК—КИ, 1942/44, Валтер Дједи од 19. марта 1942.

савлађивање у скором времену најжалост не треба рачунати. Молимо вас имајте то у виду. Постарајте се на све начине да добијете оружје код непријатеља и да рационално искоришћујете оружје које имате.“³⁴ Послије оваквог одговора Врховни штаб се није могао надати у совјетску помоћ у догледно вријеме, поготово не да ће то бити на Жабљаку. Истог дана по пријему горњег телеграма из Фоче је Моши Пијаде јављено да на скору совјетску помоћ не треба рачунати. Њему је истовремено наређено да распусти људе са којима је преко мјесец дана под врло неповољним временским условима узалудно ишчекивао ту помоћ.³⁵

Међутим, иако уважаване, у Врховном штабу се вјеровало да „техничке тешкоће“ нијесу биле једини разлог за неупућивање помоћи партизанским јединицама.

Негдје у исто вријеме када је било најављено упућивање ратног материјала, из Москве је тражено да Врховни штаб у име народа Југославије опелује једним прогласом на поробљене народе Европе.³⁶ Тај проглас ће касније бити довођен у везу са неупућивањем совјетске помоћи, па ћемо се на њега укратко осврнути.

Идеја о упућивању прогласа народима Европе примљена је са задовољством у Врховном штабу. Совјети су били дали и извјесне сугестије у погледу његове садржине. Приликом састављања прогласа у Врховном штабу се посебно водило рачуна да он изазове што повољнији утисак и код западних савезника. Послије састављања, проглас је упућен у Москву, гдје је примљен са извјесним формалним измјенама.³⁷ Међутим, Совјети су одустали од његовог објављивања. Разлози за то наведени су у депеши од 22. марта 1942. године, у којој се каже: „Посавјетовавши се у вези објављивања прогласа Врховног штаба дошли смо до закључка да је у интересу ствари потребно привремено задржати објављивање док дефинитивно не буду јасна нека питања у односима између совјетске владе и југословенске владе (вријеме објављивања саопштићемо вам благовремено).“³⁸ Такво образложење изазвало је у Врховном штабу одређену сумњу, Поред тога, из цјелокупне преписке са Коминтерном у овом периоду видљива је извјесна обазривост и политичко тактизирање Совјетског Савеза према народноослободилачком покрету. Оно се нарочито манифестовало у

³⁴ Исто, 1942/88, Дједа Валтеру, без датума. — Из телеграма који је Тито послао истог дана Коминтерни види се да је горња депеша примљена 29. марта 1942 (АРПЈ, ЦК—КИ, 1942/55).

³⁵ *Зборник НОР*, том II, књ. 3, док. 96, Обавјештење Врховног команданта НОР и ДВ Југославије од 22. марта 1942; Исто, док. 138, Писмо начелника Врховног штаба од 10. априла 1942.

³⁶ АРПЈ, ЦК—КИ, 1942/2, Дједа Валтеру од 13. фебруара 1942.

³⁷ Исто, 1942/39, Дједа Валтеру од 10. марта 1942; Види: В. Дедијер, н.д.; М, Пијаде, н.ч.

³⁸ АРПЈ, ЦК—КИ, 1942/49, Дједа Валтеру од 22. марта 1942.

питањима када се радило о односима са западним савезницима и избјегличком југословенском владом, са којом је Совјетски Савез био „у уговорним односима“. Све је то на одређени начин наводило Врховни штаб на сумњу да Совјетски Савез срачунато избјегава упућивање ратног материјала у Југославију.³⁹

Свакако, овај проблем треба разматрати у општем контексту међународних односа, посебно односа Совјетског Савеза са западним савезницима. Поред тога треба имати на уму удаљеност совјетско-њемачког фронта и стање на њему у вријеме о коме је рјеч. Међутим, колико су ови и други чиниоци утицали да обећана помоћ не буде упућена — није могуће рећи без даљих истраживања.

Павле Милошевић

---

³⁹ *Зборник НОР*, том II, књ. 3, док. 78, Обавјештење Врховног команданта НОР и ДВ Југославије од 26. марта 1942; М. Пијаде, н.ч.